

THE ROLE OF PHONOSTYLISTIC UNITS AND PHONEMES IN THE PROCESS OF TEACHING FRENCH TO ADULTS IN THE ANALYSIS OF EXAMPLES

Д.Ш.Исломов

БухДУ таянч докторанти

Д.Абдурахмонова

Таржима назарияси ва амалиёти

таълим йўналиши 1-босқич талабаси

Аннотация. Ўзбекистонда ёши катта инсонларнинг француз тилини ўрганиш ва ўргатишда фонетика ва фонемаларнинг ўрни ниҳоятда катта. Шунинг учун француз тилини ўргатиш жараёнида асосий урғуни фонетик ўзгаришларни мукамал ўргатишга қаратиш лозим. Бошқа чет тиллар каби француз тилида ҳам фонетик ўзгаришлар, омофонлар, лаҳчалар, жаргонлар мавжуд.

Калим сўзлар: Фонетика, фоностилистика, акцент, назал, фонология, фонема, нутқ, артикуляция, лаҳжа, омофонлар.

Annotation. The role of phonetics and phonemes in the study and teaching of French to adults in Uzbekistan is enormous. Therefore, the main emphasis in the process of teaching French should be on the perfect teaching of phonetic changes. Like other foreign languages, French also has phonetic changes, homophones, dialects, jargons.

Keywords: Phonetics, phonostylistics, accent, nasal, phonology, phoneme, speech, articulation, dialect, homophones.

Аннотация. Роль фонетики и фонем в изучении и преподавании французского языка взрослым в Узбекистане огромна. Поэтому основной упор в процессе обучения французскому языку должен быть сделан на безупречном обучении фонетическим изменениям. Как и другие иностранные языки, во французском есть фонетические изменения, омофоны, диалекты, жаргоны.

Ключевые слова: фонетика, фоностистика, ударение, носовой, фонология, фонема, речь, артикуляция, диалект, омофоны.

Ўзбекистонда чет тилини ўргатиш ва ўрганишда ҳали муаммоларимиз талайгина. Хусусан француз тилини ўрганиш учун албатта бу тилнинг фоностистикасини, фонетикасини билиш жуда зарур. Чунки бошқа чет тиллари каби француз тилида ҳам турли лаҳча, фонетик қисқаришлар, омофонлар ва шунга ўхшаган ўзгаришлар мавжуд. Чет тилининг фонетикаси энг асосий омиллардан бири ҳисобланади. Биз биламизки фонтистика - бу интизом демакдир яъни нутқ товушлари тилнинг таъсирчан воситаси бўлиб хизмат қила олиш усуллари ва қонуниятларини ўрганати. Маълумотларга қараганда, фоностистикада кўплаб асарлар муаллифи бўлган П.Лион фоностистик доирада индивидуал фонетик хусусиятларни, ҳиссиётлар ва белгиларнинг хусусиятларини, шунингдек, минтақавий акцент ёки лаҳжани тавсифлашга катта эътибор берганлиги дунё фоностистикасида ўз аксини топган. Шу билан бирга у фоностистик тизим чекланган сонли бирликларни ўз ичига олган, аммо лингвистик тизим доирасидан ташқарига чиқиб кетган автоном кодни ташкил қилади деб ҳисоблаганлиги тилшуносликда мавжуд назариялардан биридир. Бу билан олим фоностистикада маълум чегаралардан ташқарига чиқиб бўлмайди, қатъий интизом бор аммо тилшуносликда тизим чекланмаган деган фикрни билдирган. У ҳаттоки театрда чақирувчи сигнал ёки назаллик сифатида ишлатиладиган йўтал, физиологик нуқсон каби пара-лингвистик фоник сигналларни ҳам ўз ичига

олади деган назарияни ҳам илгари сурган. Фонемаларни аниқлаш учун тегишли хусусиятларнинг аҳамияти кўплаб тилшуносларга хусусан Н. Трубетzkой назариясига асосланиб, фонемани дифференциал хусусиятлар тўплами сифатида аниқлашга имкон берди.

Француз олими Ч.Баллининг фикрича, услубий доирадаги ифода воситаларини ўрганиш «фонетикага, лексикага ва грамматикага тенг қисмини» бериб, бутун тилни қамраб олиши керак яъни тилнинг пайдо бўлиши ва ривожланишида фонетика, лексика ва грамматиканинг вазифалари тенг эканлигини айтиб ўтган.

В. Виноградовнинг фикри эса бошқаларнинг фикридан фарқ қилади десак муболаға бўлмайди. Унинг фикрича стилистика «услубий қуйи тизимларнинг асл тўплами: фонетик, грамматик ва лексик бу кичик тизимлар бир-бирдан фарқ қилади, аммо мустақил равишда» қўлланилишини таъкидлайди. Шунини таъкидлаш керакки оғзаки нутқни ифодалашни ўрганишга йўналтирилган ҳозирги лингвистик тадқиқотлар, асосан, бугунги кунда стилистиканинг ҳақиқий суб-интизоми сифатида қараладиган фоностилистиканинг ривожланишига ҳисса қўшмоқда. Фонолог тилда товушларнинг ишлашини тушунишга имкон берадиган моделни яратади. Бу моделнинг ҳам оғзаки ҳам ёзма варианты мавжуд. Ёзма вариантыда албатта транскрибсия орқали билишимиз мумкин. Оғзаки нутқда эса товушларни тил олди, тил ўрта, тил орқа ва шунга ўхшаган бошқа фонетик қоидаларига кўра талаффуз қилиш жараёнида ажрата олишимиз мумкин. Фонетика - бу тил товушларини илмий жиҳатдан ўрганишдир. У ўз олдида барча товушларни жуда яхши таърифлашни мақсад қилиб қўйган. Бунга турли хил аспектлар орқали эришиб келмоқда. Фонеманинг вариантларини белгилайдиган омиллар жуда хилма-хилдир. Кўпинча фоник контекст жавобгар бўлади, яъни товушлар ҳеч қачон бир хил талаффуз қилинмайди ва атрофга қараб ўзгаради. Масалан, биз С [к] ва [г] нинг [и] - В олд томонига ёки [у] - В орқасига ўтишига

қараб палатал ёки велар зонасида бўғинланганлигини кўрамиз. Худди шу фонемани уларни ўраб турган товушларнинг функцияси сифатида турли хил амалга оширилиши комбинаториал ёки контекстуал номини олди, баъзи тилшунослар аллофонлар деб аташди - Л. Зиндер, Э. Буйсенс ва бошқалар (Л. Счерба учун бу фақат нуансэс) фонема). Фонемалар варинатлари орасида биз акцентуация билан шартланганларни топамиз: бу ҳолда позицион варинатлар ҳақида гапирамиз. Масалан. таъкидланган ҳолатдаги унлилар маълум товуш констриктив С лари олдида узаяди: [r], [v], [z] ва [vr] гуруҳи. Гапириш мавзуси учун беҳуш ва тингловчининг эътиборидан четда қоладиган комбинатория ва позицион вариантлардан ташқари, ҳанузгача «индикатив қийматга» эга бўлган фонематик вариантлар мавжуд (А. Мартиент). Ушбу гуруҳда услубни белгилайдиган ёки экспресивлик кўрсаткичи сифатида хизмат қиладиган услубий вариантлар таснифланади, масалан, таъкидлаш урғуси остида «**magnifique**» сўзидаги чўзилган [m].

Лингвистик ҳамжамият бир хил гуруҳ эмас ва унинг аъзолари бир хил қарама-қаршиликлардан фойдаланмайдилар. Баъзи вариантлар контекст билан эмас, балки маърузачиларнинг ёши, географик ёки ижтимоий келиб чиқиши билан боғлиқ. Масалан, француз тилида [a] ва [a] нинг «**mal**» ва «**mâle**» лардаги қарама-қаршиликлари, ҳанузгача ушбу икки фонемага эга бўлган баъзи маърузачилар учун ҳар доим ажралиб туради, бошқалари эса фақат марказий [a] га эга. Фоник котекс билан боғланмаган ушбу фоник реаллаштиришлар эркин ёки индивидуал вариантлар деб аталади. Маълумотларга қараганда социолингвистлар томонидан ташқи ва маргинал фонемалар бўлмаган бу хилма-хилликларга айниқса катта қизиқиш билдиришганлиги: лингвистик таҳлилда тилларнинг асосини ташкил этувчи хилма ва хилма-хиллик ҳисобга олиниши кераклиги таъкидланган.

Бунга мисол қилиб француз тили фонологиясини таҳлил қиладиган бўлсак, Тулуза шаҳри аҳолиси ҳар доим «А» ни бир хил тарзда талаффуз

қилишади ва **“pattes et pates”** (оёқ ва макарон) сўзларини талафуз қилиш жараёнида ҳеч қандай фарқ сезишмайди. Аммо Франциянинг бошқа минтақаларида сўзларни талафуз қилиш бошқача десак муболаға бўлмайди. Баъзи французлар **“pattes de pâte, mal de mâle, ma de mât”** (макарон оёқлари, эркак ёвузлиги) сўзларни талафуз қилиш жараёнида ҳам фарқлайдилар. Фоник муҳит бир хил, аммо семантик маънолар ҳар хилдир. Агар **“pattes”** сўзининг «А» си билан **“pâte”** фарқини аниқлайдиган бўлсак, бу фарқ контекстга боғлиқ эмас. «А» унлисининг талафузи **“pattes de pâte, mal de mâle, ma de mât”** каби фонетик бирликларда бир хил талафуз қилинади. Бу унлини ифодалаш усули билан фарқни тушунтиради. Юқорида айтганимиздек ёзма нутқда фонолог томонидан иккита алоҳида лингвистик бирлик - / а / ва / а / фонемаларини транскрибцияси белгиланган. Улар орасидаги фарқ долзарблиги шу жараён асосида аниқланган. Фонология барча фонетик фактларни долзарблик мезонидан аниқлайди. У уларни тилдаги функциясига кўра биринчи ўринга кўяди. Шундай қилиб, контингент ҳеч қачон муҳим нарсалар ҳисобига ўрнатилмайди. Масалан, баъзи французлар учун 2 та фонема мавжуд / а / олд ва / а / орқа, бу ерда Тулузликлар фақат олд қатор / а / ни талафуз қилишни билишади. [к] артикуляцияси қуйидаги унли товушга боғлиқ: унинг артикуляция нуктаси **“courage”** (жасорат)га қараганда **“kilo”** (кило)да анча ривожланган. Фақат битта фонема / к / бўлган жойда француз тилида бу ҳеч қандай таъсир қилмайди. Аммо **“joue en esquimau où le locuteur choisit l’un ou l’autre selon ce qu’il veut dire”** (эскимода ўйнанг, у эрда маърузачи у ёки бошқасини ўзи айтмоқчи бўлган нарсага кўра танлайди) деган гапда иккита фонема бор.

Француз тилида биз **“douche et touche”** (душ ва тегиниш) сўзларида / т / ва / д / ни жуда яхши ажрата оламиз, шунинг учун бу сўзлар 2 фонемани ташкил қилади. Аммо Полинезиядаги маълум тилшунослик жамоаларида фақат битта

фонема контекстга ёки кайфиятга қараб [т] ёки [д] ни бефарқ талаффуз қилади (Бу иккита мисол А. Мартинет лингвистик синхрон партиялари, ПУФ, 1974).¹ Француз тилини тавсифлаш учун барча жисмоний хусусиятларни аниқлаш эмас, балки долзарблигини аниқлаш керак. Қайси бири у ёки бу жамоанинг лингвистик одатлари билан ифодаланган фонетик бирликларнинг нутқ жараёнида ўзгариши ҳақиқатга кўпроқ мос келади. Мувофиқлик, кўриб чиқилган тилда ёки нутқ жараёнида аниқ фонемалар сонини ҳисоблаш имконини беради.

Шундай қилиб, дифтонглар ёки африкатлардан ташкил топган тиллар маърузачилари уларни французлар кетма-кет иккита товушни қабул қиладиган ягона овоз бирлиги сифатида қарашади: инглизча “**flight**” (парвоз) ёки испанча “**mucho**” сўзларида бўлгани каби.

Баъзи одамларнинг француз тилидаги “**homme et heaume, pomme et paume, sol et saule**” (одамни ва рулни, олма ва пальма, тупроқ ва толни) ва бошқаларни талаффуз қилишлари жараёнида фарқ мавжуд. Улар иккита фонемани ажратадилар / о / ва / ɔ /. Франциянинг Тулуз шаҳрида яшовчи французлар фақат [ɔ] ни билади, “**homme et heaume**” (одам ва руль)ни бепарволик билан [ɔм] талаффуз қилади.

Адабиётлар рўйхати:

1. Абдуазизов А.А. Ўзбек тили фонологияси ва морфонологияси. – Тошкент: Ўқитувчи, 1992. – 136 б.
2. Абдуазизов А. А. Фоностилистик воситаларнинг ўрганилишига доир // Ўзбек тили ва адабиёти. –Тошкент, 1985.– Б.24– 28.
3. D.Sh.Islomov. (2021). The Definition of The Concepts of "Phoneme" and "Phonostylistics". Middle European Scientific Bulletin, 9.

¹ А. Мартинет лингвистик синхрон партиялари, ПУФ, 1974

4. Д.Ш Исломов. “Поэтические формы как культуроведческий компонент при обучении иностранному языку”. Статьи в Академии Наука. Мысль: электронный периодический журнал, 2015.
5. Д Исломов, НВ Ванцова, ТМ Хусяинов – “Возможности использования проектной методики при преподавании иностранных языков” Наука. Мысль: электронный периодический журнал, 2016.
6. Kasimova N.F. (2020). “THE PRAGMATIC ASPECTS OF THE ENGLISH INTERROGATIVES EXPRESSING POLITENESS.”.Theoretical & Applied Science, (6), 464-468.
7. Zokirova N S. (2020). “TRANSLATOLOGY AND THE ANALYSIS OF ITS LINGUISTIC MECHANISM”. European Journal of Humanities and Educational Advancements, 1(4), 8-10. Retrieved from.
8. Хайдарова Н.А. (2017). “THE IMPORTANCE OF TEACHING ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES AND ITS ORIGIN”. Достижения науки и образования, № 5 (18), Б 1-2
9. NARZULLAYEVA F.O. “English Phraseological Units With Somatic Components”. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF LITERATURE, PHILOSOPHY AND CULTURE, Vol. 1, no. 1, Oct. 2020, pp. 29-31,
10. NARZULLAYEVA F.O. “MAIN CHARACTERISTICS OF SOMATIC LEXICAL GROUPS IN ENGLISH”. ЯЗЫК И КУЛЬТУРА. Челябинск, 26 апреля 2020 года.
11. Mr. Babayev Otabek Abdikarimovich – “[THE TRUE VALUES OF THE MAVLONO JALOLIDDIN MUHAMMAD RUMIY’S PHILOSOPHY IN RUSSIAN TRANSLATIONS](#)” International Journal On Orange Technologies (IJOT) Dec 31, 2020.
12. Mukhtorova M.I. – “JOHN STEINBECK’S ‘THE WINTER OF OUR DISCONTENT’: INTERPRETATION OF THE CHARACTER AND THE

IMAGE OF THE WRITER” European Scholar Journal (ESJ) Vol.1 № 4, Dec. 2020

<https://scholarzest.com/index.php/esj/issue/view/16>

13. Zokirova N S. (2020). TRANSLATOLOGY AND THE ANALYSIS OF ITS LINGUISTIC MECHANISM. European Journal of Humanities and Educational Advancements, 1(4), 8-10. Retrieved from
14. Olimova D. Z (2020) The effectiveness of implementation of ICT in learning process . European Scholar Journal (ESJ) Vol.1 No. 4. Pp. 9-11.
15. Mukhtorova M.I. JOHN STEINBEK’s —THE WINTER OF OUR DISCONTENT‖: INTERPRETATION OF THE CHARACTER AND THE IMAGE OF THE WRITER. European Scholar Journal Vol. 1 No. 4, December 2020, ISSN: 2660 – 5562, pp. 18-20.
16. Ruziyeva N. FACE CONCEPT IN THE CATEGORY OF POLITENESS. European Journal of Humanities and Educational Advancements. Vol. 1 No. 4, December 2020.
17. Salikhova Nodira Nurullayevna. (2020). THE KEY OF EFFECTIVE COMMUNICATION IS PRONUNCIATION. European Journal of Humanities and Educational Advancements, 1(4), 5-7.
18. Irgasheva Feruza Bakhtiyorovna. (2021). INTEGRATION OF LANGUAGE AND CULTURE INTO THE TRANSLATION PROCESS . CENTRAL ASIAN JOURNAL OF LITERATURE, PHILOSOPHY AND CULTURE, 2(1), 32-34.